

IOANNIS C. TARNANIDIS, *The Slavonic Manuscripts Discovered in 1975 at St Catherine's Monastery on Mount Sinai*. Thessaloniki 1988, 363 str.

Ovaj je Katalog prava senzacija u staroslavenskoj filologiji našega stoljeća. To je prvi konkretan izvještaj o otkriću (1975. god.) staroslavenskih i crkvenoslavenskih rukopisa pohranjenih već odavno u zidu samostana sv. Katarine na brdu Sinaju. Ukupno je pronađen 41 rukopis, od toga 5 glagoljskih i 36 cirilskih. Čirilski kodeksi potječu iz četiri stoljeća, od XII do XV (rusko–csl. psaltilj br. 6/N može se valjda datirati i krajem XI stoljeća). Očigledno je sinajski manastir nekad bio i centar slavenskoga bogoslužja i kulture (usp. str. 47 i sl.). Među ovim cirilskim spomenicima nalaze se i dijelovi kodeksa poznatih već otprije: rusko–csl. psaltilja XI/XII v., *Dobromirova evandelja* (XII v.) i najstarije srpsko–csl. psaltilja (pol. XIII v.). Prema Tarnanidisovoj klasifikaciji 24 rukopisa pripadaju srpskoj redakciji, 6 bugarskoj (dodajemo: i/ili makedonskoj), 3 ruskoj, 2 rusko–moldavskoj, jedan je zbornik miješan – srpsko–csl. i bug. –csl. Ovaj korpus cirilskih rukopisa pruža neočekivane mogućnosti istraživanja csl. jezika i književnosti. Međutim, glagoljski kodeksi predstavljaju neprocjenjiv doprinos paleoslovenistici najstarijega razdoblja. To su spomenici stare okrugle glagoljice XI–XII st., pisani kanonskim staroslavenskim jezikom. Na ove ćemo glagolske kanonske rukopise skrenuti posebnu pažnju.

Kanon stsl. spomenika već smo dugo smatrali zatvorenom cjelinom koju su s vremena na vrijeme dopunjivali neki novodešifrirani palimpsesti, najčešće jako fragmentarni, odnosno novopronađeni epigrافski spomenici (posebno u posljednje vrijeme u Bugarskoj). Svi su novopronađeni sinajski rukopisi veoma važni. Kratki mineji (XI–XII st., rkp. br. 4/N) su najstariji (i zasad jedini poznati) kanonski tekst ovog liturgijsko–literarnog žanra. *Psaltir Dimitrija Oltarnika* (XII st., 3/N) sadrži Ps 1–151; pisan je kasnijom glagoljicom. Ima i važne zapise, npr. grčki, latinski i glagoljski abecedarij (fol. 1r) i malu zbirku liječničkih recepata (141a–c). – Nitko nije očekivao da će se jednom pronaći posljednji dio *Sinajskog psaltilja* (XI st., 2/N), tj. tekst Ps 138–151; slijede pjesme (Cantica), odnosno molitve (Orationes): Moysis in Ex, Moysis in Dt, Habacuc, Isaiae, Ionae, Annae, Ezechiae, Manasse, Trium puerorum, Mariae (Magnificat), Zacchariae, Symeonis; *Očenaš* (*Pater noster*), *Slava* (*Gloria*).¹ Na samom kraju (31v–32v) nalazi se početak *Čina večernji*; prekida se u molitvi sv. Ivanu Krstitelju (poslije *Bogorodice Děvo* ...). Nekoliko puta dolazi u rukopisu spoj † & (= aN) u riječi *evgaNjelie*, grafija koja je poznata već iz »starog« dijela PsSin, ali tamo samo u riječi *aNjelz*; dosljedna upotreba slova

¹ Usp. F. V. Mareš, *Očenaš u Sinajskom psaltriju*, Proučavanje srednjovekovnih južnoslovenskih rukopisa (Treća međunarodna hilendarska konferencija – 28–30. III 1989, Beograd) – u štampi; isti, *Himan »Slava va višnjih Bogu« (velika doksołogija) u Sinajskom psaltriju i u hrvatskoglagoljskim misalima*, Croatica–Slavica–Indoeuropaea, Wiener Slavistisches Jahrbuch, Ergänzungsband VIII (1990), 131–135.

(glasa) *g* u riječi *evgaNjelie* može biti paralela starog *evga* (i sl.) = *Eva*, *Heva* (G. HOLZER, usmeno). Prastaro slovo *h* (paukasto *h*) ima tu nove potvrde i opet u riječi *šlzm*. Na velikomoravsko podrijetlo predloška (neposrednog?) upućuje oblik *amen* (s – e –) koji je u istočnim spomenicima posvjedočen samo u *Hersonskoj legendi* (*Slovo na prēnesenje moštem presl. Klimenta*); običan je, razumije se, na hrvatskom području i u *Brižinskim spomenicima*. — Iznenadujuće je i to da se pronašao jedan dio *Sinajskog trebnika* (*Euchologium Sinaiticum*, XI st., 1/N); sadrži neke molitve na časove,² blagoslove i neke novozavjetne perikope. — Veoma je značajan odlomak (80 listova!) sakramentara zapadnog obreda (XI st.?, 5/N). Njegov je jezik kanonski staroslavenski, rječnik (posebno u liturgijskoj terminologiji) blizak je *Kijevskim i Bečkim listicima*. Po mom mišljenju moglo bi se raditi o liturgiji sv. Petra (onoga tipa koji preuzima početak i kraj iz bizantskog obreda), jer se na ll. 48r i 49v čita *Molitva zaan* ... (Tarnanidis: *za an*[...] i *za anj*, str. 105) što bih interpretirao kao *molitva zaamvonja*.³ Nažalost, upravo je taj rukopis vrlo oštećen i neće biti lako prirediti dobro izdanje.

Autor Kataloga daje uz sve spomenike točne kodikološke podatke, podroban pregled sadržaja (ponekad, npr. u EuchSin, identificira i grčke paralelne tekstove), daje filološku i kulturno-povijesnu karakteristiku (kraću ili dulju, ovisno o gradī), odnosno i glavnu literaturu o predmetu. U transliteraciji i u čitanju riječi nije uvijek točan; npr. spoj *ευ* u PsSin transliterira ne kao *εα*, nego kao *εΑ* (npr. str. 88, redak 19: *ε* (ο γ ο ρ ο Δ Η) *ψ ε Α*) ili *Α* (npr. str. 88, redak 3 odozdo: *τΑ*).

Dragocjene su vrlo dobre snimke u boji (tab. 1–34, 185–216); to su karakteristični primjeri iz svih glagoljskih i iz 22 cirilska rukopisa. Dijelovi spomenika već otprije poznatih (EuchSin, PsSin, rusko–csl. psalt. XI/XII v., EvangDobrom i srpsko–csl. psalt. pol. XIII v.) cijelovito su izdani u crno–bijeloj fototipskoj reprodukciji (str. 219–351).

Ispred popisa rukopisa (str. 65–181) nalazi se *pregled sadržaja* (str. 7–8), *uvodna riječ* igumana sinajskog manastira sv. Katarine arhiepiskopa Damijana (str. 9–12, grčki i engleski), *predgovor* I. C. Tarnanidisa u kojem piše o svom radu na zbirci (grč. str. 15–18, engl. str. 39–42) i njegov *uvod* u kojem daje historijat slavenskih rukopisa na Sinaju i objašnjava načela popisa (grč. str. 21–36, engl. str. 45–59). — Na kraju knjige kratka je bibliografija (*Basic Bibliography*, str. 353; ne spominje se npr. Nahtigalovo izdanje EuchSin), *Index* (= nominum et rerum, str. 355–359) i *Errata* (str. 361).

Ova je knjiga solunskog slavista pravi zlatni ključ za riznicu »novih« starih spomenika, za blago koje je šesto godina bilo skriveno u zidovima staroslavnog manastira na Sinaju.

Franjo Večeslav Mareš (Beč)

² Tarnanidis prevodi izraz *utrōnica* kao »matins« (= lat. *matutinum*, str. 74); točnije bi bilo lat. *laudes* (Goar).

³ Misao da je to liturgija sv. Petra iznio je sad i J. Schaeken u članku *Vorläufige Bemerkungen zum neuentdeckten glagolitischen Missale Sinaiticum*, Die Welt der Slaven 34 (N. F. 13) (1989) 32–40. — Usp. također Tarnanidis, 106–108.